

ROOPE
LIPASTI

*Lutnantti
Ströbelin
istumajärjestys*

Atena

Taiteen edistämiskeskus on tukenut tämän kirjan kirjoittamista, mistä lämmin kiitos.
Kiitos jälleen myös Lauralle!

© Roope Lipasti ja Atena / Kustannusosaakeyhtiö Otava 2024

ISBN 978-951-1-47596-5

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2024

I

Petos

1.

Kohtasin luutnantin ensimmäisen kerran, kun hän asteli laivasta laskusiltaa ja veti keuhkoihinsa syksynkirpeää ilmaa, johon sekoittui kaupungin sadoista savupiipuista ylöspuskevaa savua. Hän antoi tarkkaavaisen katseensa kiertää rannan vilinässä: tynnyreitä lastattiin hevoskärryihin, joku oli viemässä lehmäänsä torille myyntiin, kolmas kuljetti kananmunavasua ja neljäs kaupitteli viinipulloa merimiehille, jotka vasta laskivat ankkuria. Viimeisiä syksyn laivoja purettiin vimmatulla vauhdilla ja tulli kerättiin ahnaasti kaupungin kirstuihin. Kuului tömähdyksiä ja ähkimistä ja kirouksia, kun tavarat nostettiin joen rannalle odottamaan jatkokuljetusta, ja samalla miehistö odotti, että hommat saataisiin valmiiksi, jotta he pääsisivät ansaitsemalleen tuopilliselle. Tätä kuhinaa minäkin seurasin, kun luutnantti huomasi minut ja huusi:

– Hoi poika, tulepas tänne.

Hän kaivoi esiin nahkaisen kukkaron ja sieltä kuparisen kolikon, jonka ojensi minulle ja kertoi tarvitsevansa oppaan, koska tässä suurkaupungissa ei hänen mukaansa pystynyt kulkemaan eksymättä. Luulen kuitenkin hänen tehneen pilaa kustannuksellani, sillä eihän Turku kaikesta huolimatta ole ollenkaan niin suuri kuin vaikkapa Pariisin kaupunki, jossa asuu enemmän ihmisiä kuin muurahaiskeossa on muurahaisia. Pariisista olen kuullut itseltään herra piispalta, mutta se tapahtui tietenkin myöhemmin, eikä hänkään olisi silloin voi-

nut arvata, mitä kaikkea siitä seuraisi, kun luutnantti Ströbel astui maihin terve jalkansa edellä.

Myöhemmin kuulin, että hän oli vaurioittanut vasemman jalkansa sotakentällä. Luoti oli murskannut sääriluun, ja koko jalka olisi pitänyt amputoida, mutta juuri kun välskäri oli hakenut luusahansa, luutnantti oli palannut tajuihinsa, tarttunut välskäriä tämän täiparrasta ja sanonut tarvitsevansa jalkaansa ja sahaavansa välskäriltä jalkojen lisäksi kädetkin, mikäli mies ei jättäisi häntä rauhaan. Niin luutnantti selvisi hengissä, ja vaikkei jalka ollut entisensä, oli se kuitenkin parempi kuin pelkkä tynkä. Mutta koska hänestä ei enää ollut suurta apua Saksanmaalla riehuvasa sodassa, hän joutui matkustamaan takaisin Suomeen. Ja nyt hän tarvitsi katon päänsä päälle sekä kunnollisen aterian, sillä sellaista hän ei ollut kuulemma saanut koko pitkän laivamatkan aikana.

– Kokkimme oli lurjus ja keittotaidoton juoppo, mistä syystä hän putosi Gotlannin kohdilla mereen, eikä häntä kukaan ryhtynyt onkimaan ylös, sillä meillä oli jo pilaantunutta kalaa kylliksi. On tosin myönnettävä, että sen jälkeen puosupojan keitto ei olisi kelvannut edes paavin nälkiintyneille sotilaille, ja he sentään söivät mitä tahansa, jopa toisiaan, jos muutakaan ei ollut tarjolla, usko pois, poikaseni, luutnantti jutusteli kuin olisimme tunteneet pitkään.

Hänen äänensä oli miellyttävä ja siinä oli hieman outo nuotti – hän ei puhunut suomea aivan kuin kunnollinen turkulainen, mikä hän ei toki ollutkaan. Hän oli kotoisin Rautman kaupungista, jossa sanojen sointi on melkein sama ja silti hieman eri, sitä on vaikea selittää, mutta jokin hänen puheessaan soi sillä lailla kuin hän olisi koko ajan huvittunut näkemästään. Hän kysyi, olinko minäkin haavoittunut urheassa taistelussa ja nyökkäsi käteeni, joka oli rujo ja jäänyt kasvamatta kunnolliseksi. Vasemman käden sormeni olivat pikkuvauvanpienet ja oudon väriset eikä kädellä voinut tehdä kaik-

kia tavallisia askareita. Pidin sitä mieluiten piilossa ihmisten naurulta.

Jotenkin nämä asiat kuitenkin yhdistivät meitä, niin ajattelin. Ja sekin, että olin ruikula heinäseiväs, vaikka minulla oli aina nälkä ja söin kaiken mitä vain eteeni sain – kovin paljon en saanut, sillä jouduin huolehtimaan yksin itsestäni, eikä se ollut helppoa. Likainenkin olin, niin että luteet ja täit olivat ylimpiä ystäviäni. Luutnantti sanoi myöhemmin, että laihuus oli hyvä vain, ja esimerkiksi sodassa minuun olisi vaikea osua, koska olin niin kaita. Hän itsekin oli ollut nälkiintynyt niin kuin kaikki sotilaat, mutta nyt hän oli saanut taas vähän lihaa luiden ympärille, kun oli jättänyt sodan puutteen taakseen.

Katselin kunnioittavasti hänen kupeillaan keikkuvaa rapiiria, joka oli varmasti juonut vihollisten verta ja jonka kädensija oli koristeellinen kuin Tuomiokirkon kynttelikkö ja suojasi käyttäjän kättä iskuilta. Säilän kahva muodosti kolmisärmäisen terän kanssa ristin Herramme Kristuksen kunniaksi.

Selässään hänellä roikkui ihmeellinen laite, jota en tunnistanut, kapea ja värikäs putkilo, joka kapeni toiseen päähän ja jonka paksummassa päässä oli lasi. Katselin sitä ihmeissäni, kun luutnantti johdatteli meitä kohti kirkkoa. En ymmärtänyt, miksi hän oli valinnut minut mukaansa ja miksi olin siinä edelleen, sillä oppaana en toiminut laisinkaan, vaan päinvastoin kuljin hänen perässään, seurasin hänen ontuvaa, mutta määrätietoista kulkuaan. Panin merkille, kuinka komeasti hänen kuluneet sotilassaappaansa kopisivat rantakivetystä vasten ja kuinka kaupunkilaiset kääntyivät katsomaan tätä pitkää muukalaista, joka näytti siltä kuin olisi tullut tarkastamaan tiluksiaan. Ne saappaat olivat nähneet enemmän maailmaa kuin moni turkulainen, joista joku oli ehkä käynyt Tukholmassa saakka, mutta suurin osa ei edes siellä.

Minä olin siihen aikaan käynyt kerran Liedossa äitini asioilla, Jumala hänen sieluaan armahtakoon. Aamulla olin

lähtenyt kulkemaan ja vasta illansuussa olin ollut perillä. Toimitin silloin äitini kotitaloon kirjeen, kuten käsketty oli, eikä minua kutsuttu edes sisään saati ruokaa tarjottu, vaikka alkoi jo hämärtää ja olin kulkenut niin että jalkoja särki. Herra isoisäni vain murautti, että äpärelapsi lähtisi tiehensä ja veisi pahalaisen runteleman kätensä mukanaan. Hän repi tuomani kirjeen ja pamautti oven kiinni. Jos isoäitini olisi ollut elossa, vastaanotto olisi ehkä ollut toisenlainen, sillä hän oli äitini sanojen mukaan ollut hyvä nainen, joka ei olisi ikinä jättänyt lapsenlastaan pulaan.

Kun kerroin äidilleni, kuinka Liedossa oli käynyt, hän vain huokaisi syvään. Mutta nyt hänet oli vastikään saatettu haudan lepoon ja minä asuin ainakin vielä yksin pientä huonettamme, sillä minulla ei ollut elämässäni ketään, kun kerran herra isoisäni ei minusta huolinut.

Äitini oli maksanut vuokran kahdeksi vuodeksi eteenpäin, joten vielä vuoden verran saatoin kodissani asua, mutta sen jälkeen en tiennyt mihin joutuisin. Kaupunkilaiset karsastivat minua, raajarikkoa, sillä moni pelkäsi, että käteni olisi spitaalista sairastunut, vaikka äitini aina sanoi, että syntymästä saakka se oli niin ollut.

Kulkiessamme kohti Tuomiokirkkoa luutnantti seurasi tarkasti kaikkea ympärillään kuin olisi varuillaan tai etsisi jotakuta väkijoukosta, kadonnutta toveria tai sopivaa ruoka paikkaa. Hänen katseensa vaelsi edestakaisin, sinne ja tänne, talojen akkunoihin, ihmisten kasvoihin ja olemukseen, välillä hän pysähtyi ja seurasi jännittyneenä kauempana kulkevaa hahmoa, kunnes jatkoi taas matkaa. Hän oli kuin lintu, joka on laskeutunut maahan ja tarkkailee, ettei vain kukaan pääse yllättämään. Tiesin linnut, sillä seurasin niitä ja jopa ruokin leivänmuruilla pienimpiä kotipihallani. Mutta vaikka luutnantti piti silmänsä koko ajan valppaina, hän ei vaikuttanut siltä että pelkäisi, ehkäpä sotilaat eivät pelkää, tai sitten osaa-

vat piilottaa pelkonsa. Siksi hänestä tuli mieleeni petolintu, vaikkapa haukka, jollainen saattaa olla hyvinkin röyhkeä ja viedä kissan keskeltä katua. Samalla kun hän makusteli tätä uutta kaupunkia, hän kyseli minulta elämästäni ja siitä, kenen poika olin ja missä asuin ja miksi maleksin satamassa keskellä päivää, vaikka olisin voinut olla koulussa tai työssä.

Selitin surkean tilanteeni hänelle ja koetin näyttää normaaliakin riutuneemmalta, jotta herättäisin hänessä säälin. Ja yllätyksekseni hän pysähtyi asiaa tuumimaan. Hän jopa katsoi minua syvälle silmiin ja näytti hieman surulliselta. Sitten hän asetti kätensä olkapäälleni ja sanoi, että oli sydäntä raastavaa kuulla noin kauhea tarina, vaikka Jumala varmasti huolehtisi rakkaasta äidistäni. Sen sijaan isoisäni oli hänen mielestään tuominnut itsensä kovasydämyydessään helvetin lieskoihin, kunhan se hetki koittaisi.

– Mutta ei huolta, poika, hän sanoi. – Sinulle on tänä päivänä tapahtunut niin suuri onni, ettei voi sitä tyhmässä päässäsi ymmärtää. Sinä tarvitset jonkun, joka huolehtii sinusta ja minä tarvitsen paikan, johon reppuni laskea. Mutta vain väliaikaisesti, sillä arvelen, ettei kotisi ole lainkaan sopiva arvolleni, vaan päinvastoin on se alkeellinen ja vetoisa. Mutta minä en välitä enkä valita. Olen tottunut elämään yksinkertaisesti ja karusti, kun kylmä kurittaa luita ja vihollisen tykin kuulat ja luodit huolehtivat siitä, ettei hetkeäkään saa olla rauhassa.

Astuimme sisään kotiini, joka oli vaatimaton huone ja alkovi. Pöydän ääressä mahtui syömään ja yhdessä nurkassa oli muuri, jossa lämmittää ruokaa ja elämää. Minulle se oli ruhtinaallisen paljon, eikä luutnanttikaan valittanut, varsinkaan kun lupasin hänelle oman peitteeni. Itse olin öisin kietoutunut äitini peitteeseen, jonka tuoksu oli tuonut minulle lohtua pitkinä ja pimeinä yön hetkinä. Luutnantti kuitenkin muistutti olevansa suurempi ja tarvitsevansa paremman pei-

ton, joten luovutin hänelle sen sekä alkovin paikan, ja ryhdyin suosiolla käyttämään vanhaa peittoani.

Sillä lailla luutnantti asettui taloksi luokseni, ja vaikka hän oli minulle outo, oli lohduttavaa kuulla, kuinka huoneessa hengitti joku muukin. Yksin on kaikkein pahinta, kun kuuntelee vain talonnurkkien narinaa ja tuntee oman lohduttomuuden ja kyynelten painon.

Tämä kaikki tapahtui Jumalan vuonna 1631 ja tiedän sen siitä, että sinä vuonna täytin 11 vuotta ja sotaa, josta luutnantti oli tulossa, oli käyty kaikkiaan 13 vuotta eli kauemmin kuin olin elänyt.

2.

Luutnantti Ströbel osoittautui hyvin vaativaiseksi mieheksi, mikä oli varmaan hyvä.

– Lapsista huolehtiminen on kovaa työtä, Pával, hän usein muistutti.

Ja olihan se: Hänen piti katsoa, että hain vettä, pienin puita ja kannoin niitä sisään, tein ruokaa sekä siistin hänen vaatteensa. Äidiltäni oli jäänyt pikkuisen rahaa, sillä hän oli säästänyt sen työstään myssyntekijättärenä. Hän oli ollut taitava ja vaikka moni karsasti äitiä minun takiani – äpärälapsen, jonka Jumala oli merkinnyt epämuodostuneeksi – eikä tahtonut näyttäytyä hänen seurassaan, hänen ompelutaidolleen oli kysyntää. Minulla oli muistona yksi hänen tekemänsä kräkki, huivin päälle laitettava pyöreä pellavainen myssy, jota pidin joskus, vaikka se oli naisten vaate.

Luutnantin mielestä oli siis oikeudenmukaista, että vastineeksi hänen vaivoistaan minä käytin osan vähistä rahoistani meidän kummankin hyvinvointiin eli ruokaan. Hän vastaavasti lupasi opettaa minut kirjoittamaan ja lukemaan ja sanoi, että ihminen, joka osasi ne taidot ei eksynyt koskaan. Tämä asia kiihotti minua suuresti, sillä osasin jo monia kirjaimia sekä kirjoittaa nimenikin. Äiti oli minua opettanut, mutta opetus oli jäänyt kesken ja koska kirjaimia oli paljon, olin pelkkä yksinäinen pikkulapsi valtavalla torilla, jossa saattaa nähdä tutun kasvon siellä ja tuolla, mutta silti on eksynyt.

Hän myös halusi, että kutsuisin häntä Ströbel-sedäksi, jos ihmiset kysyisivät hänestä. Minulla ei ollut mitään sitä vastaan, sillä lukemisen ja kirjoittamisen oppimisen lisäksi sydäntäni lämmitti ajatus sedästä, joka pitäisi minusta huolta. Aivan liian usein sain kuulla olevani äpärälapsi ja muutenkin naapurit katselivat karsaasti, kuinka minä asuin yksin, enkä selvästikään ollut Herran kurissa ja nuhteessa.

Usein kun luutnantti käski minun tehdä jonkin askareen, hän selitti hyvin vakavana, kuinka lapsi on jukuripäinen otus ja tämän ovat todenneet herrat piispat ympäri Euroopan, ja he tiesivät mistä puhuivat, sillä olivat liki kaikkein viisaimpia. Heitä viisaampia olivat vain herrat kenraalit. Vasta kun tutustuin luutnanttiin paremmin, ymmärsin, että mitä vakavampi hän oli, sitä vähemmän hän tarkoitti mitä sanoi. Siitä syystä hänen kanssaan oli toisinaan vaikea keskustella.

Näin hän puhui:

– Lapsi tarvitsee ankaraa kasvatusta ja kuritusta, jotta ei mene enempää pilalle kuin jo valmiiksi on. Lapsen sisällä taistelevat hyvä ja paha, ja aikaihminen on huolehdittava että hyvä voittaa. Jopa kapalovauvat ovat synnintekijöitä, ja siksi lapset kastetaan niin nopeasti kuin mahdollista. Niinpä kätilöillä on aina lapsenpäästössä mukana kaksi vesimaljaa, toinen pesua varten ja toinen hätäkastetta. Lapsen pää on sekava kuin mikä tahansa saksalainen taistelu, ja se on kauhea asia, sillä niissä ei näe eteensä kolmea metriä enempää ja sumu ja ruudinsavu sokaisevat ja tekevät tähtäämisestä mahdotonta.

Heti perään luutnantti muistutti pystyvänsä kaikesta huolimatta tähtäämään vaikka silmät ummessa.

Niinpä minä toimitin askareet entistä pontevammin.

Luutnantti myös piti sanansa ja ryhtyi opettamaan minua. Sitä ennen hän kuitenkin käski minun peseytyä ja leikkasi jopa omakätisesti tukkani. Hän sanoi, ettei kukaan arvostanut ihmistä, joka ei huolehtinut itsestään. Sellainen oli pelk-

kää tomua muiden silmissä, eikä siinä auttanut edes lukutaito. Kun taas siisti ihminen kohosi muiden mielestä taivaisiin saakka, vaikka olisi millainen puusilmä. Silloin ei edes ruma käsi vaikuttaisi asiaan ainakaan niin paljon.

Luutnantilla oli paperia ja mustetta yllin kyllin, sillä hän oli saanut ne sotasaaliina Hänen majesteettinsa kirjurilta. Luutnantti osasi kirjoittaa ihmeellisen kauniilla käsialalla ja vaihdella käsialojaan. Yhtenä päivänä hän saattoi kirjoittaa koukeroin, jotka olivat kauneimmasta tapetista, ja toisena päivänä hänen käsialansa oli tasaista ja selkeää kuin halkorivi. Hän pystyi myös piirtämään mitä tahansa. Hänen mustepullonsa oli lumottu: hän osasi levittää musteen juuri niin kuin halusi, ja joskus minusta tuntui kuin hän olisi ollut monta ihmistä yhdessä nahassa, sillä sen olin oppinut, että yleensä ihmisillä oli yhdenlainen tapa kirjoittaa, ja se oli tunnistettava ja aina samanlainen.

Kun harjoittelimme, hän näytti miten minkäkin näköinen kirjain tehtiin hiekkaan ja kuinka niistä syntyi selkeitä suomenkielisiä sanoja, kun asetteli niitä peräkkäin oikeassa järjestyksessä. Se kaikki oli hyvin ihmeellistä, joten kernaasti tein kaiken, mitä hän halusi ja palvelin häntä parhaani mukaan, sekä pidin suuni kiinni, etten olisi ärsyttänyt häntä.

Palveltavaa myös riitti, sillä ensimmäisten viikkojen ajan luutnantin jalkaa särki niin, ettei hän saattanut lainkaan poistua talosta, vaikka sisällä hän käveli vaivatta. Hän myös istuskeli pitkiä aikoja akkunan edessä ja katseli ulos kuin odottaen jotakuta. Ei ketään miellyttävää ihmistä, luulen, sillä varmuuden varalta hänellä oli koko ajan miekka käsillä. Aamuisin hänen jalkaansa vasta kivistikin, joten hän vain makasi sängyssä pitkälle päivään ja käski minun hakea hänelle ruokaa sekä olutta kievarista. Silloin sain myös ensimmäisen monista tärkeistä tehtävistä, joita luutnantti minulle sälytti: minun piti pitää silmäni auki, jos hänen taistelutoverinsa ja ystävänsä

Matti Sikopää olisi saapunut kaupunkiin. Päätelin, että tätä Mattia hän ilmeisesti akkunaruudusta vahtasi ja pelkäsi.

– Matti unohti ottaa minut mukaansa, kun lopetti sotimisen, mutta sentään muisti yhteiset tavaramme, etteivät ne menisi hukkaan Saksan mutaisilla ja upottavilla teillä. Se oli kauniisti tehty, mutta nyt tahtoisin omani takaisin, hän sanoi.

Hän selitti, että Matti näytti nimeltään: oli suurikokoinen ja sikäli erinomaista sotilasainesta. Hänellä oli pienet ja hailakat, tihruiset silmät ja nykerönenä suurissa alati punaisissa kasvoissa. Vaalea tukka sojotti paksuna kaikkiin suuntiin, mihin herra kuningas oli katsonut hyväksi hyökätä eli ihan jokaiseen. Matti oli Marttilasta kotoisin, eikä hän välttämättä ollut enää Turussa, mutta hän saattoi olla myös Tuomiokirkossa keventämässä sydäntään, syntejään ja kukkaroaan.

– Matti ei koskaan jätä käyttämättä mahdollisuutta avata kievarin ovea, eikä hän myöskään jätä tappelematta saatuaan väkijuomia. Tosin viimeksi kun hänet näin, hän oli jumalistanut niin paljon, että en ihmettelisi, vaikka hän olisi ryhtynyt kirkon palvelijaksi, luutnantti sanoi ja pudisteli päätään niin kuin hänen mielestään Jumalan palveleminen ei olisi kunniallinen työ.

Luutnantti kaivoi olkalaukustaan paperin, johon oli piirretty kuvaus taistelusta. Kauempana laaksossa oli sotajoukkoja kietoutuneina savun keskellä toisiinsa, tykit puhkuivat ja nuolet kiisivät ilmassa. Etualalla oli suurikokoinen mies, joka oli juuri upottanut miekkansa kauhistuneen vankinsa kalloon ja huusi suu suurena raivoaan. Se oli Marttilan Matti, joka oli päässyt veren makuun Frankfurt an der Oderin luona.

– Ja vähän muuallakin, luutnantti lisäsi. Yritin lausua kaupungin nimen monta kertaa, mutta sana oli vaikea niin kuin olisi leipää suu täynnä ja silti pitäisi puhua. Luutnantti nauri minulle ja sanoi, että suomalaisen suussa saksan kieli tuntui kuin kiviä söisi. Saksanmaalla niitä sitten sai myös syödä,

kun muuta ei ollut. Mutta hän lisäsi kuitenkin, että harjoitus tekisi mestarin ja hän uskoi, että minä osaisin. Sillä lailla hänkin oli kaiken opetellut, myös piirtämisen: kuva oli nimittäin hänen itsensä tekemä, ja sen taidokkuus nosti arvostukseni häntä kohtaan liki pilviin saakka.

Niinpä sillä aikaa kun luutnantti kärvisteli kipeän jalansa kanssa sisätiloissa, minä kiertelin kaupungilla etsimässä miestä, joka näyttäisi Matti Sikopäältä. Luutnantti ei kertonut, millaista omaisuutta Matilla oli hallussaan enkä minä kysynyt. Sen sijaan ajattelin, ettei sellaisen miehen löytäminen voinut olla kovin vaikeaa. Kävin läpi jokaisen Turun kievarin ja kellarin. Sanoin, että minut on lähettänyt Matti Sikopään ystävä, joka etsii tätä maksaakseen velkansa. Se oli minun pieni juoneni ja valheeni, sillä ajattelin ihmisten autavan helpommin, jos luvassa oli rahaa.

Vasta paljon myöhemmin käsitin, että velkoja on monenlaisia.

Luutnantti oli hyvin kiinnostunut tiedusteluretkistäni – joiksi hän niitä nimitti, sillä minä olin hänen vakoojansa aivan kuin sotakentillä on vakoojia – ja kyseli minulta palatvani kaikki yksityiskohdat.

Kukaan ei silti ollut nähnyt kuvaamani kaltaista miestä. Kuljin oikein Kupittaaalle saakka, vaikka tiesin, että se oli turhaa: miksi ihmeessä Matti siellä olisi? Mutta kun etsii, ei voi välttyä siltä, että kuljeskelee päämäärättömästi ja vain toivoo parasta.

Satamassa kyselin kaikilta vastaantulijoilta, olivatko he nähneet luutnantin kaipaamaa miestä, mutta ihmisiä ei enää ollut paljon liikkeellä, sillä syksy alkoi olla pitkällä eikä kaupunkiin tullut enää laivoja. Alkava jääaika vaikutti luutnanttiin sekä huojentavasti että harmistusta aiheuttaen. Hän sanoi, että olisi halunnut yllättää ystävänsä jo ennen kylmän tuloa. Toisaalta hän voisi käydä talven aikana vaikka

henkilökohtaisesti Marttilassa katsomassa, kun ei tarvinnut pelätä, että mies rantautuisi sillä aikaa Turkuun ja ehtisi häipyä omille teilleen.

Vuodenajat olivat osa Jumalan järjestystä, eikä niille voinut mitään, joten luutnantti sanoi:

– Jos Jumala tahtoo, niin vietän talven täällä. Ehkä rakas ystäväni Sekopää, kuten häntä toverit myös kutsuivat, on jäänyt Hampuriin ja totta vie toivon, etteivät paavin sotilaat ole saaneet häntä kiinni, sillä häntä odottaisi melkoinen piina, Jumala hänen mustaa sieluaan varjelkoon.

Minun sydäntäni lämmitti suuresti, kun ymmärsin, ettei luutnantti ollut lähdössä mihinkään.

Syödessämme luutnantti kysyi, paljonko minulla tarkalleen oli rahaa jäljellä. Kerroin totuudenmukaisesti, kuinka asiat olivat ja että äitini pienet säästöt olivat huppenneet ripeää tahtia etenkin nyt kun luutnanttikin istui ruokapöydässä. Luutnantti nyökytteli ymmärtäväisesti ja sanoi, että siinä tapauksessa minun ei auttanut kuin ryhtyä tekemään enemmän töitä. Pelkät kotiaskareet lukemisen opetteluun palkkana eivät riittäneet. Ajatus veti naamani pitkäksi, sillä eihän kukaan minua palkkaisi.

Siinä olin väärässä.

Luutnantti sanoi, että koska minulla ei ollut rahaa, pitäisi hänen itsensä ryhtyä sitä ansaitsemaan ja siinä minä saisin luvan auttaa.

– Mikäli kerran joudun jäämään tänne koko talveksi, voin samalla vaivalla käyttää aikani hyödyksi ja turkulaisten parhaaksi. Näin turvaamme myös ruokakomeron varustelun ja sinäkin näytät muulta kuin nälkiintyneeltä kerjäläiseltä, hän sanoi.

Luutnantilla oli ollut paljon aikaa miettiä elämää ja maailmaa sotimisen talvitauoilla, ja sen ajattelun hedelmiä Turussa kohta kerättäisiin, hän kertoi. Kun kysyin, mitä hän

tarkoitti, hän vain nauroi ja sanoi, että saisin sen aikanaan tietää.

– Me olemme Jumalan valittuja, Pääval, hän sanoi. – Sinä ja minä, Jumalan valittuja.

3.

Valpuri Johanintytär Tasapää lukee tilikirjaa, ja hänen tyytymättömyytensä kasvaa samaa tahtia taikinan kanssa, jota hänen kohta pitää ryhtyä vaivaamaan. Kauppias Erik Tasapää nukkuu humalaansa kulmakamarissa, ja se on hänelle hyväksi, sillä silloin hän ei tiedä millaisia kiukun pilviä on kasautumassa Valpuri-vaimon perintötalon ylle, jonka katto kaipaisi kipeästi korjaamista ja jonka kivisistä seinistä rappaus on pudonnut ja vesi on tehnyt vahinkojaan niin, että raati on velvoittanut miestä korjaamaan talon ennen kuin se romahtaa viattomien ohikulkijoiden päälle. Viattomien! Sellaista sanaa herra pormestari käytti, ikään kuin talo uhkaisi kenenkään henkeä ja elämää. Sitä paitsi ei viattomia olekaan, ei ainakaan jos on uskominen herra piispan saarnoihin, joita hän jylisee uuden saarnastuolinsa korkeuksista kuin petolinnun pesästä.

Jylinää kuuluu myös kamarista, kun mies kuorsaa kummastakin päästä. Valpuri sysää tilikirjan kauemmas, ettei se tahriintuisi jauhoista ja myös siksi, että numerot menisivät pois silmistä ja mieskin. Hän ryhtyy vaivaamaan taikinaa, nyrkkeilee sitä vastaan, kuvittelee, että siinä on hänen elämänsä vastukset, vätyks mies ja kaikki harmit, joita seuraa, kun ei saa itse hoitaa asioitaan ja omaisuuttaan. Huonokuntoinen talo ja naapurit, joista on pelkkää kiusaa sekä kaiken kukkuraksi polvi, joka on vihoitellut sen jälkeen kun hän liukastui rannassa koiranpaskaan ja mätkähti takamukselleen niin että ihmiset nauroivat. Jokainen elämän hetki ja puoli tuntuu pilk-

kaavan ja ivaavan häntä: ryijy, joka on hänen äitinsä tekemä ja johon on kirjottu ristejä, haalistuu silmissä niin kuin usko parempaan tulevaisuuteen. Lapsiakaan ei tähän taloon ole siunaantunut, eikä se ole ihme, kun ei ole yritettykään.

Erik kyllästyi niihin puuhiin parin kerran jälkeen ja sanoi, että sellainen oli syntiä, vaikka ei se avioliitossa ole. Päinvastoin se on Jumalan tahto, mutta Jumalan tahto oli myös, että miehellä ei otanut eteen, mikä taas oli Valpurin syytä, sillä hän on kuulemma ruma ja hänellä on aivan liikaa pisamia ja hänen punertava tukkansa on outo ja hänen nenänsä vino ja kielensä terävä. Valpuri tietää, että niin on, mutta ihmettelee, miksi mies sitten niin väen vängällä hänet halusi. Vaikka ymmärtäähän hän: kauppa on kauppa. Silti, hänellä olisi muutama vuosi aikaa saada lapsia, vielä hän ei ole liian vanha, 28-vuotias.

Ompelupöydällä makaa vihreä kangasmytty, joka levittää tupaan lisää harmia. Rouva piispalle ei kelpaa mikään. Hän riitelee ihmisten kanssa silkasta riitelemisen ilosta, vaikka luulisi, että sellaisessa asemassa nainen voisi olla hie-man avarasydämisempi. Mutta ei rouva piispa, joka käy oikeutta räätälimestaria vastaan, kun räätäli on muka käyttänyt liikaa kangasta mekkoon. Millainen narrien peli siitäkkin tuli. Itse oltermannin piti tulla todistamaan ja leikkaamaan hame uudestaan. Tähän samaiseen mekkoon Valpurin pitäisi nyt ommella helmikoristeet, valkoinen perhonen rinnukseen symboloimaan Kristuksen ylösnousua. Tai kenties vain korostamaan rintaa, Valpuri ajattelee ilkeästi.

Ovelta kuuluu koputus ja se avataan saman tien. Leski-vaimo Malin Ketara astelee sisään ja huhuilee onko ketään kotona. Valpuri vääntää suunsa hymyyn: Kuinka mukavaa, että porvarska tuli häntä tapaamaan! Hän on juuri leipomassa, mutta tuttava on hyvä ja istuu kiireemmäksi aikaa!

– Teettekö papuruokaa? Malin kysyy ja haistelee ilmaa.

Valpuria harmittaa tuvan haju. Olisipa vieras tullut, kun leipä on uunissa.

– Joki haisee, hän väittää. – Talomme on keskellä kaikkea, mutta siinä on huonojakin puolia. Te ette tietenkään tiedä selaisesta, kun asutte syrjemmällä.

Vaikka eihän kellari ole kovin kaukana. Kerttulissa vain, virstan verran Hämeen suuntaan. Malin on kellarinpitäjän leski ja niin olevinaan saatuaan raadilta kellarinoikeutensa ja alettuaan pyörittää elämäänsä niin kuin omaansa. Valpuri kadehtii häntä: kukaan ei ole käskyttämässä Malinia, kuinka pitää elää. Rannassa vielä toinenkin talo, josta hän vuokraa huoneita.

Kuorsaus jatkuu, kun Valpuri leikkaa taikinan viiteen osaan ja ryhtyy pyörittämään leipää. Kun ensimmäinen on valmis, hän viiltää sen lakipisteeseen ristin.

– Herra miehenne nukkuu hyvin sikeästi. Uksi olisi hyvä hankkia, Malin aloittaa.

– Hänellä oli tärkeä liikeneuvottelu illalla. Piti sopia ensi kesän rahtipaikoista Lyypekkiin ja Tukholmaan.

– Kauppiaan vaimo Brita Witthfoth kertoi nähneensä hänet sydänyöllä heidän kanalansa edessä. Muniako aiotte viedä Lyypekkiin? Sellaiset pilaantuvat helposti ja alkavat haista, Malin sanoo. – Kannattaisi viedä kanoja. Ne pärjäävät. Ilman kukkoa elävät ainakin.

Valpuri nostaa leivän lapion nokkaan ja sysää sen uuniin. Ensimmäisen, toisen – kaikki mahtuvat sinne helposti, vaikka uuni hieman savuttaa. Se pitäisi laastia umpeen ennen kuin tuli joku kerta karkaa nurkasta. Sillä lailla kävi viime kesänä Margareta Pettersdotterille, ja hän joutui vetämään huolimattomuudestaan sakkoa. Onneksi sai myös tulen kuriin.

Lattialla on muurista pudonnut laastinpalanen. Valpuri potkaisee sen pois silmistään.

– Voivat kanatkin pilaantua, hän sanoo ja toivoo, että

Malin tietää hänen viittaavan kesäiseen tapahtumaan, jolloin raadille oli epäily, että Malin piti vuokralalossaan vieraana ylioppilaita ja siellä tapahtui sopimattomuuksia. Raati totesi, ettei niin ollut ja Malin on sen monta kertaa sanonut. Hän punastuu yhtä kaikki ja ottaa esiin tuopin:

– Miehenne lupasi korvata rikkomansa tuopin. Hän heitti tällä kapakkapiikaa, joka suuttui kun herra miehenne kosketeli sopimattomasti.

Tinatuoopin kahva on irronnut heiton voimasta, ja sen voi helposti korjata. Eikö Malin ymmärrä vahinkojen kuuluvan kellarinpitäjän arkeen? Ei tarvitsisi pahaista tuoppia kiikuttaa läpi kaupungin.

Valpuri sanoo:

– Kehtaakin läimäyttää, kapakkapiika! Mikä hän luulee olevansa? Piika saa korvata tuopin kun paljastelee sulojaan miten sattuu. Itseen sopii syyttää. Herrat eivät voi itselleen mitään.

– Ainakaan Erik-herra ei voinut, sillä hän tuli vielä yöllä huutamaan Annan perään niin, että heitin häntä laskiämpärillä, Malin-leski jatkaa.

– Erehdytte, sillä mieheni tuli kotiin ennen iltarauhan soittoa. Se oli joku muu huutelija. Pimeässä erehtyy helposti, Valpuri jatkaa ja kurkistaa leivinuuniin. Hetken saavat vielä olla.

Malin sanoo jättävänsä tuopin. Erik-herra voi hoitaa asian sitten kun kiireiltään ehtii. Kamarista alkaa kuulua ääntä, jolloin Malin kiirehtää ovelle ja toivottaa mukavaa päivää.

Kun mies pyytää vettä, Valpuri ottaa rikkinäisen tinatuoopin ja viskaa sen kohti miestänsä kyynel silmissään:

– Herra käy kanalasta pyytämässä.

Uunista leijuu käryä. Leipien risti on musta kuin Tuomio-kirkossa tulipalon jälkeen. Hän ryhtyy raaputtamaan veitsellä palanutta kuorta, mutta kyllästyy ja lyö puukon leivän läpi niin että se nauliutuu pöytään.

Täräyksen voimasta tuvanperän kangasmytystä putoaa helmi ja kierii lattialle.

Sen ropina permanttoa vasten on kuin muiden naurua hänelle.

4.

Halusin valmistaa luutnantille yllätyksen, joten hain meille torilta erityistä herkkua, turkulaista kryynimakkaraa. Se oli mustaa ja rasvaista, ja sen ohrakryynit saivat sen maistumaan kuin söisi lihaa ja leipää yhtä aikaa.

Luutnantti makoili sängyllä puoli-istuvassa asennossa ja kirjoitti kirjettä, mutta mikään ei näyttänyt kelpaavan ja hän oli hylännyt jo monta arkkia. Niin keskittynyt hän oli tekemiseensä, etten tohtinut kysyä mitä hän kirjoitti. Nopeasti käsi kuitenkin kävi ja sulka loi paperin pintaan jälkiään. Ryhdyin siis valmistamaan meille ruokaa.

Vaikka toinen käteni oli huono, ei sekään täysin toivoton ollut. Olin oppinut näppäräksi rujouteni kanssa, eikä minulle tuottanut vaikeuksia pilkkoa asioita tai käyttää pannua. Yhdellä kädellä pärjää kun toinen tukee. Eihän ihmisenkään yksin tule toimeen, vaan vaatii muiden tukea ja apua, kuka enemmän ja kuka vähemmän. Yksin ihminen ei ole mitään, vaan vasta muiden kanssa hän syttyy elämään. Yhdessä rakennetaan kaupungit ja laivat ja jokapäiväinen ihmisen elo. Yhdessä rakastetaan ja iloitaan, vain itkeminen tapahtuu yksin, ja sen olin saanut itse huomata.

Niinpä pian huoneessa tuoksui rasva ja mausteet, niin kuin hökkeliimme tuulisi kaukomailta. Nostin eineet pöydälle ja pyysin luutnantin syömään, mutta hän jatkoi kirjoittamistaan. Odotin kiltisti, kunnes hän viimein laittoi paperin pois.

Hän havahtui vasta nyt ruuan tuoksuun ja siihen, että sai astua katettuun pöytään. Mutta kun hän istahti alas ja näki mitä olin laittanut, hän ulvaisi ja kavahti kauemmas. Luutnantti tuijotti lautasta ja hengitti nopeasti niin että pelkäsin hänen sydämensä puolesta. En käsittänyt mikä hänelle tuli, sillä hänen edessään oli tavallinen kryynimakkara ja muhennosta. Makkara höyrysi ja sen kuoret olivat rapeat ja haljenneet niin että sisältö ja sen valkoiset ohrakryynit pursuivat ulos. Luutnantti yökkäsi ja käänsi katseensa akkunaan ja ulos. Hän vapisi ja huoneen valjussa valossakin hänen kasvojensa kalpeudesta ei voinut erehtyä. Hän oli ehkä tullut sairaaksi.

Silloin oveen koputettiin. Koska luutnantti vain heijasi itseään pöydän ääressä ja oli jälleen ryhtynyt tuijottamaan ruokaansa, menin avaamaan ja ovella seisoi talon vuokraisäntä. Hän oli pitkä ja laiha, epämiellyttävä mies, joka oli kiusannut äitiäni ja tunkeutunut välillä huoneeseemme ja tahtonut, että minä lähden pihalle. Äiti ei ollut siihen suostunut, vaan oli onnistunut aina heittämään miehen ulos. Nyt hän katsoi minua halveksien ja nyrypisti nenäänsä katseen osuessa käteeni. Sitten hän ilmoitti, että minun pitäisi muuttaa, sillä hän oli hankkinut uuden vuokralaisen.

Oli kuin olisin kuullut vierasta kieltä. Vuokra oli maksettu vuodeksi eteenpäin, tiesin sen, sillä äiti oli sen hoitanut ja minulle asiaa painottanut. Mutta talo oli tietenkin laivuri Keckmanin, ja minä olin pelkkä lapsi, joten mitä muuta saatoin tehdä kuin pillahtaa itkuun? Se puolestaan herätti luutnantin muistoistaan, ja vasta nyt hän katsahti ovelle ja kuuli vuokraisännän sanat:

– Koska olen hyväsydäminen mies, saat viikon aikaa kerätä tavarasi, hän lausui ja astui kynnyksen yli niin, että huomasi pöydän ääressä luutnantin.

Tämä ei suonut vuokraisännälle katsettaan, eikä hänen

äänensä ollut pelokas tai horjuvainen, vaan kylmästi hän osoitti sanansa makkaralle:

– Tiedättekö, hyvä herra, että eräässä Saksan kaupungissa paavinuskoiset kiduttivat asukkaita niin, että kärjistivät makkaraa. Se tapahtui sillä keinoin, että he avasivat yhdeltä vatsan, ottivat suolet ja heittivät hiillockseen. Kun ne olivat hetken kypsyneet, he syöttivät makkarat poloisen perheenjäsenille ja tappoivat sen jälkeen heidätkin.

Näin sanottuaan luutnantti siirteli veitsellään mustaa makkaraa. Edelleenkin hän ei katsonut vuokraisäntää, vaan seivästi ensin puukollaan makkaran ja löi sitten puukon pysyttyn pöytään.

Luutnantti jatkoi:

– Tämän takia, minulla on vaikeuksia syödä makkaraa, etenkin tämän väristä, ja aina kun joudun sellaiseen tilanteeseen, tunnen kuinka hillintäni alkaa pettää ja minun tekee mieleni seivästää ensimmäinen valehteleva vuokraisäntä, jonka näen. Varsinkin jos tämä on sellainen, joka tahtoo hyötyä viattoman pojan hädänalaisesta asemasta.

Vihdoin luutnantti kohotti katseensa vuokraisännän suuntaan, nousi koko mittansa, painoi kätensä tuolin selkänojalla roikkuvan miekan varteen ja pyöritteli päätään kuin miettisi, miten lähteä hyökkäämään. Tässä vaiheessa laivuri Keckman muisti, että vuokra olikin jo maksettu ja että hän oli pahoillaan väärinkäsityksestä ja että hänen täytyi mennä.

– Hyvää päivänjatkoa, herra, vuokraisäntä kumarsi luutnantille ja oli poissa. Näin akkunasta, miten hän juoksi vielä rannassakin.

Luutnantti istahti takaisin ja siirsi makkaran minun lautasselleni ja ryhtyi lappomaan muhennosta suuhunsa.

Minunkaan ei ollut enää nälkä.

*